

Tim Burton – født i Burbank, Californien 1960 – er et strålende eksempel på, at mange timers dagligt TV-kiggeri i barndomsårene overhovedet ikke er skadeligt. Som dreng var han nemlig overladt temmelig meget til sig selv og tante TV, hvor han så masser af tegne- og horrorfilm. Disse inspirerede den lille Tim til selv at forsøge sig med at tegne, og han blev så god til det, at han vandt et Disney fellowship, så han kunne komme ind og studere ved det navnkundige California Institute of the Arts. Som 20-årig kom han i lære som animator hos Disney. Ingen tvivl om at der var krummer i Tim Burton, hans første selvstændige tegnefilm – den 6 min. lange *Vincent* (82) – blev en stor succes. Den var modelleret efter barndomshelten Vincent Price, der i øvrigt lagde fortællerstemme til. Den lille film var skåret over en tysk ekspresionistisk læst og handlede om, hvor grum verden kan være, når den opleves af et stakkels, lille barn fra en helt almindelig forstadsfamilie. Filmen vandt adskillige priser og stadfæstede et unikt talent.

Nu gik han igang med at instruere levende skuespillere, den følgende film, som han lavede for Disney, var en ny version af 'Hans og Grethe' udelukkende med asiatiske skuespillere.

Næste projekt var en 29 min. lang film – *Frankenweenie* – også denne gang med levende skuespillere. Og som den ægte horrorfan Burton er, måtte Frankenstein-temaet naturligvis stå for tur: Drengen, Victor, mister sin elskede hund, men han beslutter at bringe den til live igen, og således bliver hunden nu et monster. Filmen blev anset for at være alt for uhyggelig for sin målgruppe, børnene, så den kom aldrig i distribution. Til gengæld sikrede den ham en kontrakt med Warner Bros. Burton skulle i en alder af 25 instruere sin første lange spillefilm: *Pee-Wee's Big Adventure* (85) – en skør komedie om figuren Pee-Wee, der styrter rundt for at finde sin røde cykel og i den forbindelse kommer ud for de mærkeligste oplevelser, så mærkelige at Hollywood finder på at filmatisere dem. Der opstår således en 'film i filmen', hvilket ganske vist ikke er noget helt ukendt fænomen, men dog alligevel symptomatisk for den yngre instruktorgenerations medie-

Disney-dreng med drøn på

Efter 10 år på egne ben vender Tim Burton tilbage til Disney. Det var her han trådte sine karrieremæssige barnesko, og nu vender han hjem i folden – lokket af midler til sine drømmeprojekter: 'The Nightmare Before Christmas' og 'Ed Wood'. Vi har kigget lidt på den unge instruktørs udvikling.

af Maren Pust

bevidsthed. Burton viste med denne film, at han kunne lave en flippet historie og alligevel få main stream publikummet i tale, *Pee-Wee..* blev en kassesucces, og tilliden til instruktøren var stadig stigende.

Burtons følgende film – *Beetlejuice* (88) – blev det største uventede biographit i 88. Megastjerner som Alec Baldwin, Michael Keaton, Geena Davis og den siden så feterede Winona Ryder befandt sig tydeligvis

Side 16: Tim Burton fotograferet under optagelserne til 'Batman'. Herunder: Johnny Depp og Winona Ryder i 'Edward Scissorhands'.

godt i Burtons selskab, de skabte i fællesskab en uprætentøs stemning, der fik filmen til at virke ligeså legende let og fjollet, som den komiske historie lagde op til. *Beetlejuice* handler om det søde ægtepar, der forulykker med deres gule volvo og snart efter finder ud af, at de ikke overlevede. Omdrejningspunktet i filmen går på, at de to døde forsøger at skræmme en hæslig familie, der overtager deres højt elskede hus, langt væk. Det er nemlig ingen spøg at være død, og det er en ganske utaknemmelig tjans at være spøgelse i sit eget hus, når en hypermoderne 80'er kunstner og hendes ulyksalige familiemedlemmer nægter at lade sig skræmme.

I *Beetlejuice* går Burton nærmest amok med special effects, så selvom filmen tilsyneladende var børns leg i sandet for de medvirkende, kan opgaven ikke have været helt let endda. Det var måske lidt modigt men bestemt ikke spor uforståeligt, at man herefter satsede på Tim Burton som instruktør på den store *Batman* film.

Batman blev som bekendt en af 80'ernes største økonomiske succes'er – kun overgået af *E.T. The Extra-terrestrial* (82) og *Return of the Jedi* (83). Men hvor *Beetlejuice* havde været den rene 'fald-på-røven' komedie, da begyndte der at snige sig en bittersød smag af ensomhed og følelser i citationstegn ind i det batmanske univers. Den enorme produktion, der formentlig tjente ligeså meget på merchandising som på biografbilletter, havde noget, som ikke havde været at finde i hverken det tegnede forlæg eller i de gamle og yderst camp'ede TV-shows fra 60'erne, nemlig en sær tristhed hos selveste helten, Batman. Han blev så at

sige antihelt – især i forhold til den meget potente skurk, Jokeren. En del filmanmeldere samt mange af de små børn, der havde købt Batman-kostume til fastelavn blev tilsyneladende forvirrede over denne udvikling, og den store indtjening skyldtes snarere det formidable PR-arbejde, der var gået forud for premieren, og som dermed havde gjort filmen til et kulturelt 'must', end den skyldtes filmen i sig selv. Forventningerne til *Batman* var så store, at de nærmest var umulige at indfri, og Burton havde på en måde gjort det for godt: Han havde lavet det perfekte tegneserieunivers, og som ekstra bonus havde han drysset lidt ekspressionisme og lidt tristesse ud over kagen.

Edward Scissorhands

Burtons næste film – *Edward Scissorhands* (90) – blev knap så stor en økonomisk succes som *Batman*. Men til gengæld var det som om, han kunne hvile sig lidt i skyggen af den forgående mastodont-produktion. Han havde lige siden læretiden hos Disney drømt om at realisere en historie om et væsen, der havde sakse i stedet for hænder. Igen og igen havde han tegnet sin figur, og i samarbejde med Caroline Thompson – medskribent på *The Addams Family Movie* (91) – som han i øvrigt betalte af egen lomme, blev et egentligt manuskript langsomt men sikkert gjort færdigt. *Edward Scissorhands* var meget vigtig for Burton personligt, fordi den betød et opgør med de værdier, man fra Disneys side havde tvunget ham til at formidle: "I wanted to make a movie that expressed my affection for fairy tales and the feelings I get out of them. I love fairy tales, but they've lost their meaning thanks to a guilty Disney sanitizing them." – forklarer Burton i et interview omkring filmen og dens produktion.

Edward, der er så flink, og som så gerne vil udveksle ømhed, er påfaldende nok sat sammen af de to vigtigste komponenter i Burtons egen TV-dominerede opvækst: horror- og tegnefilm. Det er ingen ringere end Vincent Price, der skaber figurens krop i bedste horrorstil, indholdet kan for en stor del tilskrives kærligheden til pigen Kim, spillet af Winona Ryder, der af udseende ligner et konglomerat af tegnefilmhistoriens sødeste aktører lige fra Bambi til Snehvide. *Edward Scissorhands* kan udmærket ses som en slags selvbiografi sat i citationstegn – den TV-opflaskede generation udtrykker sig primært indirekte og må hele tiden iscenesætte et produkt, der refererer til et andet, når den vil i kontakt med omverdenen. På samme måde må stakkels Edward nøjes med at erklære sin kærlighed ved hjælp af sit ufrivillige værn/fængsel mod verden: saksene. Burton selv lægger da heller ikke skjul på, at Edward står hans hjerte meget nær: "Edward's painful story encompasses what I feel about life, and how I cope on a daily basis. It's a mix of the good, the dark, the light, the funny and the sad."

Filmene handler selvfølgelig ikke blot om Edward, der er også en god portion americana at finde i det pastelfarvede forstads kvarter, hvor stør-

stedelen af filmen finder sted. Det, som Burton selv kalder 'have a nice day'-mentaliteten, får et ordentligt gok i nødden. Han oplevede i forbindelse med *Batman* en helt anden kultur, nemlig den engelske, og følte sig bekræftet i en mistanke, han længe havde næret m.h.t. de tilsyneladende venlige omgangsformer i USA – påtagne og falske alle til hobe, og så virker de distancerende og fremmedgørende – Burton havde også brug for at udtrykke den slags følelser, inden han susede videre til det næste store projekt: *Batman Returns* (92)

Den anden *Batman* film scorede også kassen, og denne gang var der mere fis og ballade, end der var tristesse. Burton havde kridtet sin egen bane op, og han lod ikke til at have problemer med at lade *Batman Returns* være et orgie af påfund og tem-pofylt action.

Hjem til Disney

Det er ikke just behagesyge, der præger Burtons forhold til Disney imperiet – om sine læreår i selskabet siger han: "It was like being trapped in that TV show *The Prisoner* (engelsk serie af Patrick McGooan, red.), where everybody's really nice and they smile...but it's like you can't leave. I was going carzy." Disneys daværende profil var temmelig tandløs, og man havde en attitude, hvor spørgsmålet 'hvad ville gamle Walt have gjort?' hvilede tungt over alle de skabende kræfter. Burton har oveni købet engang været med til en mislykket seance, der skulle mane Mesteren frem, så denne selv kunne få lov at svare. Helt galt på den kan de nu ikke have været, folkene på Disney, for de lod for det meste Burton sidde i et hjørne og arbejde i fred og ro med sine egne ting. Og nu til dags er tonen jo en helt anden. Disney fik faktisk 'lokket' Burton tilbage i folden ved at love ham, at han kunne få lov at lave henholdsvis *Tim Burtons: The Nightmare Before Christmas* (93) og *Ed Wood* (94). Begge disse produktioner er – på hver sin måde – fuldkommen anti-Disney, men måske netop derfor vil de vise sig at være sande gevinster for selskabet. Efter mange års dvale under en dyne af nuttethed er der for alvor ved at komme bid i Disney-drenge – det var jo trods alt dem, der lavede *Snehvide og de 7 dværge* (37), hvor ondskaben ikke er for pattebørn, og de var heller ikke blege for eksperimenter som filmen *Fantasia*

(40), hvor alverdens spændende animationsmetoder blev prøvet af.

Tim Burton har ikke instrueret *The Nightmare Before Christmas* – det har Henry Selick – men til gengæld er filmens historie og figurer et ægte Burton-produkt, og han har også produceret. Filmens screenplay er atter et samarbejde med Caroline Thompson. Det er nok en af de særeste julefilm, der nogensinde er lavet, og den har en ægte Burton-atmosfære.

The Nightmare Before Christmas er en dukkefilm, der i korte træk går ud på, at verden deles op i diverse 'højtidslande' – påskeland, juleland og Halloweenland – og et år er julen lige ved at gå i fisk, fordi Halloweenland forsøger at møve sig ind på julelands ansvarsområde, bl.a. ved at kidnappe julemanden og erstatte ham med deres egen underernærede superhelt.

Det er en grum og blodig beretning, men selvfølgelig ender det hele godt, det er trods alt en børnefilm. Dog en børnefilm af den slags voksne af flere grunde vil elske: For det første er musikken genial i sin Kurt Weill'ske understregning af det makabre indhold. For det andet er dekorationer og dukker holdt i den tysk-ekspressionistiske stil, som Burton tydeligvis holder så meget af – dødsriget i *Beetlejuice*, der i sig selv har en del *Caligari* over sig, har rimeligvis været een af inspirationskilderne. Både dukkerne og baggrundene i Halloweenland er så at sige lavet med den store saks, der er brugt materialer som bølgepap og sejlgarn og andre relativt primitive effekter, til gengæld er animationen alt andet end primitiv. Kombinationen af de letgenkendelige, grove materialer, der danner abstrakte former på et højt, kunstnerisk niveau, og den moderne animationsteknik danner en uventet og positiv æstetisk oplevelse, der når meget længere i dybden end den gængse, polerede animationsfilm formår. Den voksne tilskuer er således også tilgodeset rent billedkunstnerisk. Desuden er der en atypisk pædagogisk dimension, der for en gangs skyld ikke er videre udtalt i forhold til indholdets budskab, men snarere i forhold til et implicit kreativt budskab: ethvert børnehavebarn kan principielt fremstille sit eget Halloweenland ved hjælp af pap og piberensere – eller sagt på en anden måde: kløften mellem det professionelle produkt og barnets egne udfoldelsesmuligheder

Herover: Jack Skellington som Julemanden i 'The Nightmare Before Christmas'. Herunder: Fra samme film.

er ikke nær så afgrundsdyb som i de fleste tilsvarende produkter. Det er altid enormt skuffende for barnet at opdage, at dets egne efterfølgende forsøg på at føre legen videre i form af tegninger, modeller o.l. aldrig blot tilnærmelsesvis kommer til at ligne forbilledet.

Ed Wood på vej

Der er altså al mulig grund til at anbefale *The Nightmare Before Christmas* til både store og små. Og der er også al mulig grund til at se frem til Burtons seneste projekt: *Ed Wood* filmen. Som så mange af os andre skøre kugler har Tim Burton ikke blot et blødt punkt i forhold Woods hjælpeløst dårlige film, han går også rundt med en 'lille Wood' inde i sig selv. Det er den daglige kamp for at opfylde sine drømme, det er stædigheden og den barnlige entusiasme, der 99% af tiden driver værket. For overhovedet at få lov at lave filmen om den tragikomiske personlighed måtte Burton selv kæmpe lidt af en 'ed-wood kamp': "I really felt like Ed Wood myself trying to get this film made (...) It's all bizarre. I don't quite understand it. The least expensive movie was the hardest to get going. So what does that mean? I don't know. It's symbolic of a certain kind of perverse situation."

Tim Burton's The Nightmare Before Christmas. USA 1993. I: Henry Selick. P: Tim Burton & Denise Di Novi. Musik og tekst: Danny Elfman. Stemmer: Chris Sarandon, Catherine O'Hara, William Hickey, Glenn Shadix, Paul Reubens, Danny Elfman, Ken Page, Ed Ivory. DK.Prem: 02.12.94. Længde: 76 min. Udl. Buena Vista.